

Provinciale Staten

Aanbevelingen voor gezonde lucht in Noord-Brabant

Provinciale Staten

Aanbevelingen voor gezonde lucht in Noord-Brabant

Aanbevelingen voor gezonde lucht in Noord-Brabant

De Brabantse Provinciale Staten spreken begin 2021 over het provinciale Gezondheidskader en over Luchtkwaliteit. De ambitie is goed: drie gezonde levensjaren erbij voor alle Brabanders. Naast gedrag, genen en voorzieningen heeft de leefomgeving invloed op de volksgezondheid. De provincie is primair verantwoordelijk voor een gezonde leefomgeving. Dit vergt echter wel meer inzet vanuit de provincie, dan alleen bestaande programma's met elkaar verbinden.

Een gezonde leefomgeving

Het is van belang om meer te bewegen en de leefomgeving daarom in te richten om wandelen en fietsen te stimuleren. Groen in de omgeving biedt hiervoor een belangrijke stimulans en is van groot belang. Dit blijkt ook uit de grote drukte in natuurgebieden tijdens de COVID-19-pandemie. Wandelen in de natuur kan bovendien positief bijdragen aan stressvermindering. De Brabantse Milieufederatie (BMF) pleit daarom voor meer groen en natuur in en rondom elk dorp, elke stad en in het landelijk gebied, zodat dit voor iedereen laagdrempelig toegankelijk en bereikbaar is.

Luchtkwaliteit

Meer groen rond stallen kan ook helpen de verspreiding van fijnstof te verminderen en daarmee de luchtkwaliteit te verbeteren. Het is namelijk ook van groot belang om de luchtkwaliteit te verbeteren, want meer buiten bewegen in vuile lucht is nog steeds niet gezond.

In het bijzonder vragen we aandacht voor fijnstof, endotoxinen en zoönosen en de schadelijke effecten daarvan op volksgezondheid in vooral de Brabantse veedichte gebieden. In 2017 publiceerde de BMF een uitgebreid rapport over volksgezondheid en veehouderij.¹

11.000 vroegtijdige sterfgevallen en 150.000 verloren gezonde levensjaren

Blootstelling aan luchtvervuiling is verantwoordelijk voor zo'n 3,5% van de totale ziektelast in Nederland. Na roken (9,4%) behoort luchtvervuiling daarmee tot één van de belangrijkste risicofactoren om ziek te worden, in dezelfde orde van grootte als overgewicht (3,7%) en weinig lichamelijke activiteit (3-4%)², aldus staatssecretaris Van Veldhoven (Infrastructuur en Waterstaat).³ Luchtvervuiling kan luchtwegklachten en hart- en vaatziekten veroorzaken en verergeren. Ook kan het longkanker tot gevolg hebben. Het zorgde in 2015 in Nederland voor 11.000 vroegtijdige sterfgevallen, ca. 150.000 verloren gezonde levensjaren en ruim een half miljard euro aan zorgkosten.⁴

Fijnstof belangrijkste vorm van luchtvervuiling

De belangrijkste vorm van luchtvervuiling is fijnstof. Volgens de Wereldgezondheidsorganisatie is er geen veilige ondergrens voor fijnstof.⁵ Fijnstof wordt onderscheiden in primair fijnstof (deeltjes zoals

1 Ruiter, M. 2017. Volksgezondheid en veehouderij: alles op een rij. Brabantse Milieufederatie. URL: https://www.brabantsemilieufederatie.nl/wp-content/uploads/sites/18/2019/06/rapport-volksgezondheid_veehouderij_pdf.pdf

2 Gezondheidsraad. 2018. Gezondheidswinst door schonere lucht. URL: <https://www.gezondheidsraad.nl/documenten/adviezen/2018/01/23/gezondheidswinst-door-schonere-lucht>

3 Hoofdlijnenbrief Schone Lucht Akkoord, 2 juli 2019.

4 RIVM Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu in samenwerking met RWS, GGDGHOR Nederland en het Programma AandeslagmetdeOmgevingswet. URL: <https://www.gezondeleefomgeving.nl/thema/luchtkwaliteit>

5 World Health Organization. 2013. Health effects of particulate matter: Policy implications for countries in eastern Europe, Caucasus and central Asia. URL: https://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0006/189051/Health-effects-of-particulate-matter-final-Eng.pdf

van voer, strooisel, mest, huidschilfers, haren en veren) en secundair fijnstof, dat op twee manieren kan ontstaan: door een verbinding in de lucht tussen ammoniak (NH₃) en zwaveldioxide (SO₂), en door een verbinding tussen ammoniak (NH₃) en stikstofdioxide (NO₂).

Bronnen van SO₂ en NO₂ zijn vooral verkeer, industrie, energieproductie, raffinaderijen en zeescheepvaart, van NH₃ voor 90% landbouw.⁶

Bijdrage landbouw groot in Brabantse veedichte gebieden

In gebieden met veel veehouderij kan, door de productie van primair fijnstof, de bijdrage van de landbouw aan het totaal aan fijnstof toenemen tot >50%.⁷ Daarnaast is ammoniak, dat voor 90% uit de landbouw komt, voorwaardelijk voor de vorming van secundair fijnstof. Secundair fijnstof kan zich over grote afstanden verspreiden en de gezondheidseffecten daarvan beperken zich dus niet tot de veedichte gebieden.⁸ Met veedichte gebieden worden gebieden bedoeld met >15 (intensieve) veehouderijbedrijven binnen een straal van 1 km.

Binnen de Brabantse veehouderij is van de fijnstofemissies >50% afkomstig van pluimveebedrijven. De varkenshouderij is verantwoordelijk voor bijna 30% van de vergunde fijnstofemissie.⁹ Daarnaast is de bijdrage vanuit de landbouw uniek doordat er met het fijnstof ook ziekteverwekkers, zoals endotoxinen en zoönosen, via de lucht worden verspreid.

Fijnstof uit veehouderij verspreidt endotoxinen

Aan de fijnstofdeeltjes uit de veehouderij hechten zich endotoxinen (toxische celwandresten van bacteriën), die op die manier via de lucht kunnen verspreiden.

“Endotoxinen kunnen bij piekbelasting acute luchtwegklachten (zoals hoesten en kortademigheid) veroorzaken. Uit epidemiologisch onderzoek komen aanwijzingen dat langdurige blootstelling aan endotoxinen kan leiden tot chronische bronchitis en vermindering van de longfunctie.”¹⁰

Endotoxinen komen volgens GGD-richtlijn medische milieukunde vooral uit mest. Afstand tot veehouderij, het aantal veehouderijen, het aantal dieren en de diersoorten zijn dan ook de factoren met de grootste invloed op endotoxineconcentraties in de lucht in de omgeving.¹¹ Pluimvee en varkens zijn de belangrijkste bronnen van endotoxinen.¹²

Fijnstof uit veehouderij helpt zoönosen via de lucht verspreiden

Aan het fijnstof uit de veehouderij hechten zich ook micro-organismen zoals schimmels, virussen, parasieten en bacteriën, die daarmee via de lucht kunnen verspreiden. Zo kunnen dierziekten (vaak veroorzaakt door een virus of bacterie) zich ook verspreiden. Dierziekten die van dier op mens overdraagbaar zijn worden zoönosen genoemd. Voorbeelden van zoönosen zijn onder andere bepaalde vormen van vogelgriep, de Mexicaanse griep (een combinatie van een varkensgriepvirus, een vogelgriepvirus en een menselijk griepvirus), maar ook Q-koorts en COVID-19.

6 Kennisplatform Veehouderij en Humane gezondheid. 2017. Kennisbericht Fijnstof en Endotoxinen. URL: <https://www.kennisplatformveehouderij.nl/document/kennisbericht-fijnstof-en-endotoxinen>

7 Nijdam, R. 2020. GGD-richtlijn medische milieukunde: Veehouderij en gezondheid. RIVM-rapport 2020-0092. URL: <https://www.rivm.nl/bibliotheek/rapporten/2020-0092.pdf>

8 Kennisplatform Veehouderij en Humane gezondheid. 2017. Kennisbericht Fijnstof en Endotoxinen. URL: <https://www.kennisplatformveehouderij.nl/document/kennisbericht-fijnstof-en-endotoxinen>

9 URL: <https://www.brabant.nl/html/infoboardagrofood/emissie.html>

10 Nijdam, R. 2020. GGD-richtlijn medische milieukunde: Veehouderij en gezondheid. RIVM-rapport 2020-0092.

11 Idem.

12 URL: <https://www.infomil.nl/onderwerpen/landbouw/gezondheid/handreiking/gezondheidseffecten/welke-stoffen-zorgen/endotoxinen/>

Q-koorts

Een belangrijk voorbeeld van een zoönose uit de veehouderij is de bacterie die Q-koorts veroorzaakt. Tussen 2007 en 2011 was er een Q-koorts epidemie in Brabant. De Q-koorts begon met een uitbraak op een geitenhouderij in het Brabantse Herpen. Melkgeiten en -schape zijn de belangrijkste besmettingsbron van Q-koorts voor mensen.¹³ Q-koorts heeft in Brabant ruim honderd doden en 1.500 chronisch zieken zonder uitzicht op genezing tot gevolg heeft gehad.¹⁴ De Q-koorts is tevens een schrijnend voorbeeld waarbij, volgens een reconstructie van Omroep Brabant en Follow the Money, de gezondheid van burgers voor de rijksoverheid minder zwaar woog dan de economische belangen van de geitenhouderij.¹⁵

COVID-19

COVID-19 is een ander voorbeeld van een zoönose. Deze werd niet veroorzaakt door de veehouderij. Maar wat COVID-19 de afgelopen tijd wel heeft laten zien, is hoe ontwrichtend en schadelijk zoönosen kunnen zijn voor de gezondheid, samenleving en economie. Ook vielen de veedichte gebieden Oost-Brabant en Noord-Limburg in de eerste golf negatief op door het hoge aantal besmettingen, ziekenhuisopnamen en doden ten opzichte van andere gebieden in Nederland.¹⁶ Een mogelijke verklaring hiervoor is luchtvervuiling: De Wereldbank en Vrije Universiteit stellen in een rapport over COVID-19 in Nederland onder andere dat “wanneer de concentratie fijnstof met 20 procent stijgt, het aantal coronaslachtoffers in een gemeente bijna verdubbelt.”¹⁷ Bij COVID-19 raakten bovendien nertsen in Brabantse nertsenhouders massaal geïnfecteerd. Deze zijn daarom geruimd en gesloten, om te voorkomen dat de nertsenhouders een reservoir voor de ziekte vormt. In Denemarken zijn nertsenhouders ook geruimd wegens een op mensen overgedragen zorgwekkende mutatie van het COVID-19-virus.¹⁸

‘Ook in onze stallen feesten de virussen’

Het is een kwestie van tijd voor de volgende gevaarlijke zoönose die zich via fijnstof verspreidt zich meldt. Brabant loopt daarin extra risico door de enorme hoeveelheid dicht op elkaar gehouden dieren. Veehouders staan bovendien regelmatig op nog geen 100 meter afstand van elkaar en van woningen van burgers. De grote veedichtheid vormt daarmee een risico op het ontstaan en verspreiding van zoönosen. Oost-Brabant is bovendien zelfs de meest veedichte regio van Europa.

Viroloog Peter Rottier: “Ook in onze stallen feesten de virussen. Hoe meer dieren op een kleine oppervlakte bij elkaar worden gehouden, hoe makkelijker het is voor virussen om te circuleren, en hoe groter de kans dat er vroeg of laat eentje overspringt naar mensen. In dat opzicht is de intensieve veehouderij een risico voor de volksgezondheid.”

13 RIVM. 2021. Q-koorts. URL: <https://www.rivm.nl/q-koorts>

14 Q-uestion. 2020. Geen plaats voor onze gezondheid in het landbouwbeleid. URL: <https://stichtingquestion.nl/?p=3984>

15 Omroep Brabant. Q-koorts kon om zich heen grijpen doordat de overheid steeds voor de geitenhouders koos [DOSSIER]. URL: <https://www.omroepbrabant.nl/nieuws/3163168/q-koorts-kon-om-zich-heen-grijpen-doordat-de-overheid-steeds-voor-de-geitenhouders-koos-dossier>

16 Parool. April 2020. Corona blijkt stuk harder toe te slaan in gebieden met intensieve veehouderij. URL: <https://www.parool.nl/nieuws/corona-blijkt-stuk-harder-toe-te-slaan-in-gebieden-met-intensieve-veehouderij~b21d0df6/?>

17 André, P.J. 2020. Incidence of COVID-19 and Connections with Air Pollution Exposure Evidence from the Netherlands. World Bank Group.

18 Eindhovens Dagblad. 4 november 2020. Denemarken ruimt alle nertsen; grote zorgen om bij mensen aangetroffen mutatie coronavirus. URL: <https://www.ed.nl/brabant/denemarken-ruimt-alle-nertsen-grote-zorgen-om-bij-mensen-aangetroffen-mutatie-coronavirus-ac69b9416/>

Aanbevelingen

Foto: Brabantse Milieufederatie, Erik van der Burgt

Wat kan de Provincie doen?

Luchtkwaliteit is een gemeente-overstijgend, provinciaal belang. De provincie heeft dan ook een belangrijke rol om de kwaliteit van de lucht en leefomgeving in Brabant te verbeteren, en gezondheidseffecten en risico's door blootstelling aan fijnstof, zoönosen, endotoxinen en geur te minimaliseren.

Vooraf via Ruimtelijke Ordening en omgevingsrecht kan de provincie hierin een rol van betekenis spelen. Zoals mensen nu 1,5 meter afstand moeten houden om besmetting en verspreiding van COVID-19 te voorkomen, is er ook meer afstand nodig tussen intensieve veehouderijen en woningen, en intensieve veehouderijen onderling, om de verspreiding van dierziekten en zoönosen tegen te gaan.

Aanbevelingen

- 1. Leer als overheid van de Q-koorts uitbraak en de COVID-19-pandemie** om herhaling en de uitbraak van nieuwe zoönosen te voorkomen. Geef het belang van volksgezondheid voortaan meer gewicht in afweging met economische belangen van individuele ondernemers, om (maatschappelijke kosten van) schade aan de volksgezondheid te voorkomen of beperken.
- 2. Breng de grenswaarden voor fijnstof in de Interim Omgevingsverordening (lov) in lijn met de adviezen van de Wereldgezondheidsorganisatie**
Op dit moment is de grenswaarde voor de jaargemiddelde fijnstofconcentratie van PM10 op gevoelige objecten volgens de lov 31,2 µg/m³. De Wereldgezondheidsorganisatie adviseert echter 20 µg/m³. Pas dit daarom aan naar 20. Voor de kleinere deeltjes (PM2.5) is er geen aparte expliciete norm opgenomen in de lov, maar de landelijke grenswaarde is 25 µg/m³. De WHO adviseert echter 10 µg/m³. Borg deze norm ook in de lov.¹⁹
- 3. Zet ambitieus in op reductie van stikstofuitstoot, ook ten behoeve van de gezondheid**
Ammoniak, wat voor 90% afkomstig is uit de veehouderij, reageert in de lucht met stikstofdioxide of zwaveldioxide vanuit industrie en verkeer en vormt zo secundair fijnstof. Het is dan ook een limiterende factor voor het ontstaan van secundair fijnstof en is overigens zelf ook direct schadelijk voor de gezondheid. Reductie van ammoniak draagt dan ook direct bij aan reductie van de vorming van secundair fijnstof en daarmee aan een gezonde lucht.
- 4. Neem in de lov een norm op voor endotoxinen in de buitenlucht, van maximaal 30 EU/m³**
Voor endotoxinen in de buitenlucht bestaan nog geen wettelijke grenswaarden. De Gezondheidsraad²⁰ adviseert een maximum van 30 EU/m³ en ook de GGD hanteert deze advieswaarde. Veranker deze norm in de lov.

¹⁹ Kenniscentrum InfoMil. URL: <https://www.infomil.nl/onderwerpen/lucht-water/luchtkwaliteit/thema/fijn-stof/normen-regels/>

²⁰ Kenniscentrum InfoMil. Endotoxinen. URL: <https://www.infomil.nl/onderwerpen/landbouw/gezondheid/handreiking/gezondheidseffecten/welke-stoffen-zorgen/endotoxinen/>

5. Neem in de lov conform de GGD-richtlijn²¹ 250 meter afstand op als minimale afstandsnorm tussen woningen en veehouderijen en veehouderijen onderling

Voor geitenhouderijen is deze afstand 2 km. Volgens schattingen woont in Brabant ongeveer 7,5% van de bevolking op een afstand korter dan 250 meter van een veehouderij.²² Sta daarnaast niet toe dat bestaande bedrijven binnen deze afstand mogen uitbreiden in aantal dieren en uitstoot.

6. Hanteer een minimumafstand van 1 à 2 km tussen pluimveebedrijven onderling en tussen pluimveebedrijven en varkensbedrijven om verspreiding en mutatie van dierziekten en zoönosen te voorkomen

Ter voorkoming van verspreiding en mutatie van het vogelgriepvirus heeft het RIVM geadviseerd minimaal 1 à 2 km afstand tussen pluimveebedrijven en tussen pluimvee- en varkensbedrijven te houden.²³ Hanteer deze maat alvast uit voorzorg. Om tot een algemene afstandsnorm te komen die ook voldoende is bij andere dierziekten en diertypen is aanvullend onderzoek nodig. De provincie kan dit onderzoek stimuleren.

7. Hanteer ook een afstandsnorm van minimaal 500 meter tussen mestverwerkingsinstallaties en woningen om de verspreiding van endotoxinen, fijnstof, ziekteverwekkers en geur uit de verzamelde mest van varkens en/of kippen richting omwonenden te voorkomen. In mestfabrieken wordt mest van meerdere locaties bij elkaar gebracht en dit gaat om enorme hoeveelheden mest ten opzichte van individuele veehouderijen.

8. Limiteer in de lov het aantal veehouderijen binnen een straal van 1 km van gevoelige bestemmingen (zoals burgerwoningen) tot maximaal 15

Dit vanwege de ongezonde cumulatie van fijnstof en endotoxinen in veedichte gebieden voor burgers. Zet hierbij dus de cumulatie ten opzichte van woningen centraal. Ook dit is afgeleid van de GGD-richtlijn medische milieukunde, die de plaatsing van gevoelige bestemmingen met meer dan 15 veehouderijen binnen een straal van 1 km afraadt.

9. Voorkom lokale toename in concentraties van vee

Stimuleer en stuur richting extensivering en grondgebondenheid. Sta niet toe dat bestaande bedrijven binnen 250 meter van woningen mogen uitbreiden in aantal dieren. Pas de staderingsregeling ook toe op zijwaartse uitbreiding. Zijwaarts uitbreiden houdt in dat bedrijven oude gestopte of slapende bedrijven overnemen als satellietvestiging. Dit biedt nu de mogelijkheid om op basis van die oude vergunning en een nieuwe stal op die locatie flink te groeien in het aantal dieren. Wij pleiten er voor ook zijwaartse uitbreiding in de lov onder te brengen bij het begrip "uitbreiding", en de staderingsregeling hier ook op van toepassing te maken. Roep daarnaast de Rijksoverheid op het totaal aantal varkens en kippen significant te verlagen door dierproductierechten van stoppende boeren uit de markt te halen.

²¹ Nijdam, R. 2020. GGD-richtlijn medische milieukunde: Veehouderij en gezondheid. RIVM-rapport 2020-0092.

²² Kennisplatform Veehouderij en Humane gezondheid. 2017. Kennisbericht Fijnstof en Endotoxinen. URL: <https://www.kennisplatformveehouderij.nl/document/kennisbericht-fijnstof-en-endotoxinen>

²³ Maassen, C.B.M. et al. 2012. Infectierisico's van de veehouderij voor omwonenden. RIVM rapport. URL: <https://www.rivm.nl/bibliotheek/rapporten/609400004.pdf>

10. Zorg voor een fijnmazig netwerk van meetstations om de luchtkwaliteit te meten.

In vergelijking met de Randstad zijn het aantal meetpunten in Brabant zeer beperkt²⁴ en staat niet in verhouding tot de problemen die hier zijn met luchtkwaliteit. In grote delen van de provincie wordt zelfs helemaal niet gemeten. De luchtkwaliteit wordt nu vooral berekend, op basis van vergunde emissies en achtergrondconcentraties. Meten is weten, dus zorg voor significant meer meetpunten.

11. Zorg voor meer groen rond dorpen, steden en stallen

Een mooie groene omgeving helpt om fietsen en wandelen te stimuleren. Daarnaast is het goed voor de mentale gezondheid en helpt het stress te verminderen. Ook kan fijnstof zich minder ver verspreiden als er rond stallen voldoende bomen en struiken staan. Zorg daarom voor een groene zone rond dorpen en steden. Overleg daarnaast met gemeenten om handhaving op de erfbeplantingsplicht van veehouderijen te verbeteren.

12. Stimuleer gebruik van openbaar vervoer en ontmoedig autogebruik

Naast veehouderij spelen ook autoverkeer en industrie een belangrijke rol in het ontstaan van ongezonde concentraties van fijnstof. Zorg dat de uitstoot van stikstofdioxide en zwaveldioxide vanuit de sectoren industrie, energie en raffinaderijen verder wordt gereduceerd. Stimuleer het gebruik van openbaar vervoer door bijvoorbeeld meer en snelle verbindingen, autoluwe stadscentra en aantrekkelijke tarieven.

24

Luchtmeetnet. Meetpunten. URL: <https://www.luchtmeetnet.nl/meetpunten>

